

Primljeno/Submitted: 07.11.2025.

Prihvaćeno/Accepted: 15.12.2025.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

EDUKATIVNI TURIZAM I EKOTURIZAM KAO MODELI ODRŽIVE TRANSFORMACIJE

EDUCATIONAL TOURISM AND ECOTOURISM AS MODELS OF SUSTAINABLE TRANSFORMATION

Predrag Todorov*

SAŽETAK

Edukativni turizam i ekoturizam predstavljaju specifične turističke proizvode koji mogu poslužiti kao modeli održive transformacije. Savremeni trendovi u turizmu sve više naglašavaju potrebu za integracijom obrazovnih i ekoloških dimenzija u oblikovanju turističke ponude, čime se prevazilazi tradicionalno shvatanje turizma kao isključivo ekonomske delatnosti. Ovaj rad analizira ulogu edukativnog turizma i ekoturizma u procesu održive transformacije, naglašavajući njihovu povezanost sa obrazovanjem, očuvanjem prirode i uključivanjem lokalne zajednice. Empirijski deo rada zasniva se na sekundarnoj analizi podataka prikupljenih tokom terenske nastave realizovane u Botaničkoj bašti „Jevremovac“ u Beogradu, na uzorku od 50 studenata. Podaci su prikupljeni putem upitnika, a analizirani primenom deskriptivne statistike i Spearmanove korelacione analize uz pomoć statističkog softverskog paketa SPSS 26.0. Rezultati pokazuju visok stepen zadovoljstva učesnika organizacijom posete i njenim edukativnim efektima, kao i statistički značajne veze između obrazovnih i ekoloških varijabli, posebno u pogledu podizanja svesti o značaju očuvanja prirode i biodiverziteta. Nalazi potvrđuju da edukativni turizam i ekoturizam predstavljaju efikasne instrumente održive transformacije, jer povezuju teorijska znanja sa praktičnim iskustvima i kreiraju trajne vrednosti za pojedince i društvo. Na taj način ovi specifični turistički proizvodi prevazilaze svoju tržišnu funkciju i postaju strateški modeli razvoja koji doprinose očuvanju životne sredine, jačanju lokalnih zajednica i unapređenju obrazovanja.

Ključne reči: edukativni turizam, ekoturizam, održiva transformacija, specifični turistički proizvod, terenska nastava

ABSTRACT

---

* MSc Predrag Todorov, doktorand, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd, Ministarstvo turizma i omladine, Republika Srbija. predrag.travel@gmail.com <https://orcid.org/0009-0007-7433-9997>

Educational tourism and ecotourism represent specific tourism products that can serve as models of sustainable transformation. Contemporary trends in tourism increasingly emphasize the need to integrate educational and environmental dimensions into the design of tourism offerings, thereby moving beyond the traditional understanding of tourism as an exclusively economic activity. This paper analyzes the role of educational tourism and ecotourism in the process of sustainable transformation, highlighting their connection with education, nature conservation, and the involvement of the local community. The empirical part of the study is based on a secondary analysis of data collected during field-based teaching activities conducted at the “Jevremovac” Botanical Garden in Belgrade, on a sample of 50 students. Data were collected using a questionnaire and analyzed using descriptive statistics and Spearman’s correlation analysis with the support of the statistical software package SPSS 26.0. The results indicate a high level of participant satisfaction with the organization of the visit and its educational effects, as well as statistically significant relationships between educational and environmental variables, particularly in terms of raising awareness of the importance of nature and biodiversity conservation. The findings confirm that educational tourism and ecotourism represent effective instruments of sustainable transformation, as they connect theoretical knowledge with practical experience and create lasting value for individuals and society. In this way, these specific tourism products transcend their market function and become strategic development models that contribute to environmental protection, the strengthening of local communities, and the improvement of education.

Keywords: educational tourism, ecotourism, sustainable transformation, specific tourism product, fieldwork

UVOD

Savremeni turizam prolazi kroz duboke transformacije uslovljene globalnim društvenim, ekonomskim i ekološkim promenama. Tradicionalni modeli razvoja turizma, zasnovani na masovnoj potrošnji i komercijalizaciji prostora, sve više ustupaju mesto održivim oblicima turizma koji kombinuju obrazovanje, odgovornost i zaštitu životne sredine. U tom kontekstu, edukativni turizam i ekoturizam postaju ključni instrumenti održive transformacije jer povezuju proces učenja sa iskustvenim vrednostima i promovišu svest o značaju očuvanja prirodnih i kulturnih resursa. Edukativni turizam, kao oblik specifičnog turističkog proizvoda, obuhvata različite oblike putovanja i aktivnosti čiji je primarni cilj sticanje znanja i praktičnih iskustava. On omogućava neposrednu primenu teorijskih znanja kroz interakciju sa okruženjem, čime doprinosi formiranju kritičkog mišljenja, ekološke svesti i profesionalnih kompetencija učesnika.

Ekoturizam, s druge strane, predstavlja održivi pristup posetama prirodnim područjima uz minimalno narušavanje ekosistema i aktivno uključivanje lokalne zajednice. Ove dve forme turizma međusobno se nadopunjuju, stvarajući sinergijski model koji spaja edukaciju, ekologiju i društvenu odgovornost. Na taj način, teorijski okvir ovog istraživanja neposredno se povezuje sa empirijskim delom rada, čime se obezbeđuje sveobuhvatan pristup analizi održivog razvoja u

turizmu. Značaj povezivanja edukativnog turizma i ekoturizma ogleda se u njihovoj sposobnosti da istovremeno ostvaruju obrazovne, društvene i ekonomske ciljeve. Takvi programi doprinose dugoročnom razvoju destinacija, jačanju kapaciteta mladih generacija i podizanju kvaliteta obrazovnog procesa. Terenske nastave, studijske posete i stručno vođene aktivnosti u prirodnim sredinama predstavljaju konkretan primer održive prakse koja povezuje akademsko obrazovanje sa realnim okruženjem. Na taj način, turizam postaje sredstvo učenja i transformacije, kako pojedinca tako i društva.

Polazeći od ovih pretpostavki, ovaj rad ima za cilj da istraži na koji način edukativni turizam i ekoturizam mogu doprineti održivoj transformaciji kroz podizanje svesti, razvoj znanja i praktičnih veština studenata. Analiza zasnovana na podacima prikupljenim tokom terenske nastave realizovane u Botaničkoj bašti „Jevremovac“ u Beogradu ima za cilj da prikaže kako neposredno iskustvo i stručno vođenje mogu doprineti razumevanju principa održivog razvoja i jačanju ekološke odgovornosti. Posebna pažnja posvećena je percepciji studenata o edukativnim efektima terenske nastave, njenom doprinosu očuvanju biodiverziteta i mogućnostima primene sličnih modela u obrazovnom sistemu i turističkoj praksi Srbije.

1. EDUKATIVNI TURIZAM KAO SPECIFIČNI TURISTIČKI PROIZVOD

Edukativni turizam predstavlja oblik putovanja čija je osnovna motivacija sticanje znanja, veština i iskustava kroz aktivno učešće u edukativnim sadržajima u okviru turističkog aranžmana. Za razliku od klasične turističke ponude, ovaj oblik turizma podrazumeva učenje kroz terenske posete, radionice, seminare i istraživačke aktivnosti, pri čemu se standardni elementi turističkog proizvoda (transport, smeštaj i logistika) stavljaju u funkciju ostvarivanja obrazovnih ishoda. Time se edukativni turizam pozicionira kao nišni turistički proizvod sa jasno definisanom vrednošću za korisnike koji teže sadržajnijem i smislenijem turističkom iskustvu (Vaia, 2023; Voleva-Petrova, 2020:186). Kada posmatramo edukativni turizam kao specifični turistički proizvod, važno je istaći njegove karakteristike koje ga razlikuju od standardnih turističkih ponuda. Prvo, on je usmeren na učenje i iskustveno angažovanje, turisti ne samo da posete destinaciju, već učestvuju, istražuju, diskutuju i reflektuju doživljaje.

Savremena istraživanja potvrđuju da edukativni turizam ima izražen potencijal da menja obrasce ponašanja turista kroz razvoj ekološke svesti i primenu principa odgovornog putovanja (Wang et al., 2024). Drugo, tržište za taj proizvod je segmentirano i ciljno usmereno na učenike, studente, profesionalce ili entuzijaste sa motivacijom za učenje, za razliku od masovnog turizma koji je primarno motivisan razigranim ili opuštajućim sadržajima (Tomasi, et al., 2020). Treće, ponuda mora biti modularna i fleksibilna, od jednodnevnih izleta preko programskih poseta do višednevnih ili akademskih razmena (primer, ERAZMUS+ program), prilagođena različitim obrazovnim ciljevima i iskustvenim formatima (Voleva-Petrova, 2020:190).

Turistički proizvod predstavlja osnovnu komponentu turističke ponude i obuhvata spoj usluga, doživljaja, atrakcija i prateće infrastrukture koje zajedno oblikuju iskustvo posetilaca u određenoj destinaciji. U savremenim uslovima, ovaj proizvod mora biti usklađen sa principima održivog razvoja kako bi zadržao konkurentnost i društvenu odgovornost. Kreiranje održivog

turističkog proizvoda podrazumeva racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih resursa, smanjenje negativnih efekata na životnu sredinu i jačanje lokalnog identiteta kroz uključivanje zajednice u procese odlučivanja (Pan et al., 2023:1514). Upravljanje turizmom stoga zahteva strateški pristup koji integriše interdisciplinarnost, dugoročno planiranje i kontinuiranu evaluaciju uticaja na destinaciju. Održivi razvoj turizma, kako navodi Todorov (2024:44), zahteva usklađivanje ekonomskih interesa sa zaštitom kulturnih i prirodnih vrednosti i aktivno uključivanje lokalne zajednice u planiranje turističkih aktivnosti. Edukativni turizam kao specifični proizvod nosi značajan potencijal za doprinos održivoj transformaciji destinacija i zajednica. Kroz integraciju obrazovanja, praktičnog iskustva i saradnje sa lokalnim akterima, on omogućava „win-win“ situaciju: posetioци stiču znanja i emotivne veze sa destinacijom, dok lokalna zajednica i prirodni ili kulturni resursi dobijaju šansu za valorizaciju i očuvanje. (Tomasi, et al., 2020). Na taj način, proizvod nije samo komercijalna usluga već strateški model razvoja koji kreira trajne vrednosti za pojedince, institucije i društvo u celini. Savremeni turistički proizvodi orijentisani na obrazovanje moraju biti pažljivo koncipirani i jasno diferencirani od tradicionalnih turističkih paketa. Proizvod edukativnog turizma zahteva sistemski pristup koji obuhvata planiranje obrazovnih sadržaja, procenu raspoloživih resursa i integraciju obrazovne, ekološke i društvene dimenzije, čime se turističkom proizvodu daje strateški značaj u kontekstu održivog razvoja i prevazilazi uloga tradicionalne turističke usluge (Meng et al., 2024).

2. EKOTURIZAM I PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA

Ekoturizam se definiše kao oblik odgovornog putovanja u prirodne oblasti koji kombinuje zaštitu prirodne sredine, dobrobit lokalnih zajednica i obrazovanje turista. Ovaj spoj tri komponente, priroda, zajednica i edukacija čini ekoturizam specifičnim modelom turističke ponude koji prevazilazi klasične turističke obrasce (*The International Ecotourism Society - TIES*, 2015).

Kada govorimo o principima održivog razvoja u turizmu, ključno je uspostaviti sinergiju između tri dimenzije: ekološke, ekonomske i socijalne. Prema standardima *Global Sustainable Tourism Council (GSTC)*, održivi turizam podrazumeva da sve forme turizma moraju u potpunosti uzeti u obzir svoje sadašnje i buduće ekonomske, društvene i ekološke posledice, sa ciljem ostvarivanja koristi za posetioce, industriju, domaću zajednicu i životnu sredinu (GSTC, 2024). Ekološka edukacija turista prepoznata je kao ključni faktor uspeha održivog turizma, jer podstiče razumevanje lokalnih vrednosti i smanjuje negativne uticaje boravka u prirodnim sredinama (Šimková et al., 2023:11).

Specifični principi ekoturizma naglašavaju obavezu prema prirodnim resursima i lokalnoj zajednici kroz minimiziranje fizičkih i socio-kulturnih uticaja, izgradnju ekološke i kulturne svesti, ostvarivanje direktne ekonomske koristi za zaštitu i domaću zajednicu, kao i obezbeđivanje kvalitetnih interpretativnih iskustava za turiste. Ovi principi obezbeđuju da ekoturistički proizvodi ne ostanu na nivou „zelene ponude“, već da realno doprinesu zaštiti prirode, aktivnom uključivanju lokalnih aktera i iskustvenom učenju turista, pri čemu menadžment kvaliteta ima ključnu ulogu u očuvanju visokog nivoa usluga i dugoročne održivosti destinacije (GSTC, 2019; Todorov, 2025a:106). Razvoj ekoturizma u skladu sa principima održivog razvoja suočava se sa brojnim

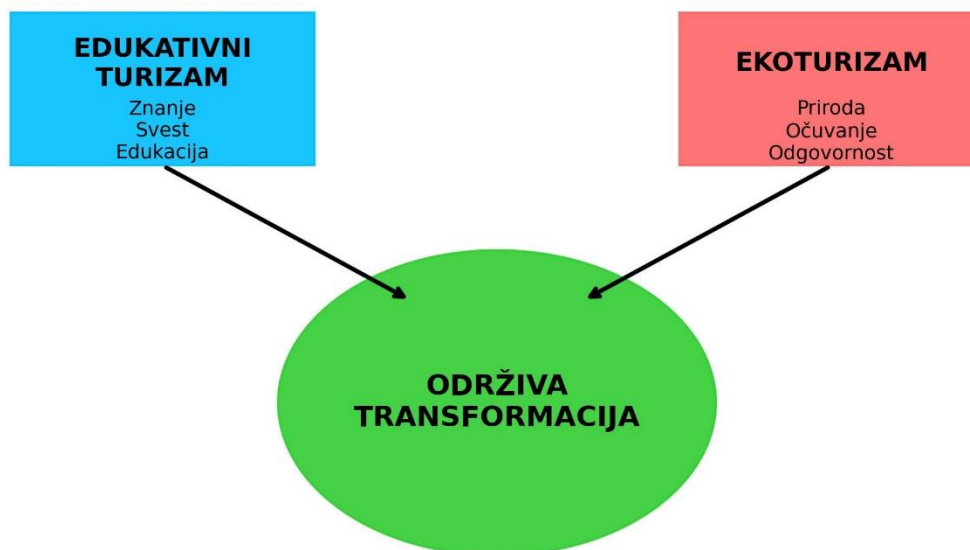
izazovima koji proizlaze iz neusklađenosti lokalnog planiranja sa globalnim standardima održivosti. U praksi se ovi izazovi manifestuju kroz nedovoljnu uključenost lokalne zajednice, slabu promociju, pritiske na infrastrukturu i rizik od degradacije prirodnih resursa, što ukazuje na potrebu za stalnim praćenjem pokazatelja, aktivnom participacijom svih aktera i primenom integrisanog pristupa koji obezbeđuje ravnotežu između zaštite, razvoja i društvenog uključivanja (Emiroglu, 2024:3-4; Castillo-Salazar et al., 2025). Ekoturizam predstavlja oblik odgovornog putovanja u prirodne oblasti pri kojem se istovremeno štiti životna sredina, promovise obrazovanje posetilaca i unapređuje dobrobit lokalnih zajednica. Stojanović (2023:58) naglašava da ovakav oblik turizma ima višeslojnu prirodu jer objedinjuje ekonomske, ekološke i socio-kulturne dimenzije razvoja. Uspostavljanje ravnoteže među njima, prema istom autoru, zahteva integrisano planiranje i održivo upravljanje resursima (Stojanović, 2023:59-60).

U okviru Agende 2030, održivi turizam se razvija kao planski i koordinisan proces u kojem se ciljevi održivog razvoja integrišu u upravljanje turističkim proizvodima, čime se stvaraju uslovi za razvoj specifičnih održivih modela, poput ekoturizma, zasnovanih na saradnji ključnih aktera i lokalnih zajednica (Todorov & Radosavac, 2025:153). Kao koncept koji objedinjuje ekonomske, ekološke i društvene aspekte, održivi razvoj u turizmu svoje najpotpunije ostvarenje nalazi u ekoturizmu. Stojanović (2023:64) ističe da ekoturizam predstavlja praktičnu primenu načela održivog razvoja kroz racionalno korišćenje prirodnih resursa, minimalne ekološke uticaje i aktivno uključivanje lokalnog stanovništva u upravljanje destinacijom. Na taj način, ekoturizam prevazilazi puko putovanje u prirodu i postaje instrument kojim se principi održivog razvoja prenose iz teorije u praksu, uz istovremeno očuvanje resursa, ekonomski napredak i jačanje društvene kohezije (Stojanović, 2023:65).

3. EDUKATIVNI TURIZAM I EKOTURIZAM KAO MODELI ODRŽIVE TRANSFORMACIJE

Kako navode autori Todorov i saradnici (2023:74-75), razvoj ekoturizma kao specifičnog oblika turističke ponude može da posluži kao katalizator održive transformacije destinacija, jer obuhvata edukativni karakter koji povećava svest posetilaca o očuvanju prirodnih resursa, dok istovremeno uključuje lokalnu zajednicu u proces stvaranja vrednosti i razmene znanja. Sinergija između edukativnog turizma i ekoturizma omogućava formiranje turističkog iskustva koje ide dalje od puke posete, ona uključuje refleksiju, obrazovanje i partnersku saradnju između turista i lokalne zajednice. Kako navodi Mondino i Beery (2018), ekoturizam ima značajan potencijal kao „alat za učenje o održivom razvoju“, jer posetioци putem interakcije sa prirodom i lokalnim akterima mogu razviti dublje razumevanje i promeniti svoje ponašanje u pravcu očuvanja životne sredine i zajednice. U tom kontekstu, edukativni turizam daje strukturu koja omogućava da ova iskustva budu svrsishodna i transformativna, ne samo zabava ili rekreacija, već proces koji aktivira promenu stavova i pristupa turističkom prostoru.

Shema 1. Edukativni turizam i ekoturizam kao modeli održive transformacije

Izvor: Sopstveno istraživanje autora

Shema 1. jasno vizuelizuje odnos između edukativnog turizma, ekoturizma i održive transformacije kao njihove zajedničke tačke susreta. U njegovom središtu nalazi se koncept *održive transformacije*, koji proističe iz sinergije dve komponente: edukativnog turizma, zasnovanog na znanju, svesti i obrazovanju, i ekoturizma, koji se oslanja na prirodu, očuvanje i odgovornost. Ova veza ukazuje da održiva transformacija nije moguća bez kombinovanja obrazovnih i ekoloških vrednosti. Edukativni turizam pruža teorijski i spoznajno-obrazovni okvir, dok ekoturizam obezbeđuje praktični i iskustveni aspekt. Zajedno, oni oblikuju integrisani model razvoja koji podstiče promenu ponašanja, jača ekološku etiku i promovise turizam kao sredstvo dugoročne društvene i ekološke održivosti.

U procesu pretvaranja turizma u instrument održive transformacije, jedan od ključnih aspekata jeste povezanost obrazovnih i iskustvenih komponenti. Kako ističe Pakarinen (2015), obrazovanje za održivi razvoj (*Education for Sustainable Development – ESD*) unutar ekoturizma omogućava turistima da razviju dublje razumevanje svojih interakcija sa prirodom i zajednicom, te tako postanu aktivni akteri promene. U takvom modelu, aktivnosti u prirodnim uslovima nisu samo turistički doživljaj, već i konkretan proces učenja i transformacije stavova i ponašanja. Održiva transformacija turizma ne ogleda se samo u zaštiti prirode, već i u razvoju lokalnih kapaciteta, ekonomskog osnaživanja i promociji kulturne autentičnosti destinacija. Edukativni i ekoturistički programi omogućavaju lokalnom stanovništvu da učestvuje u kreiranju i interpretaciji

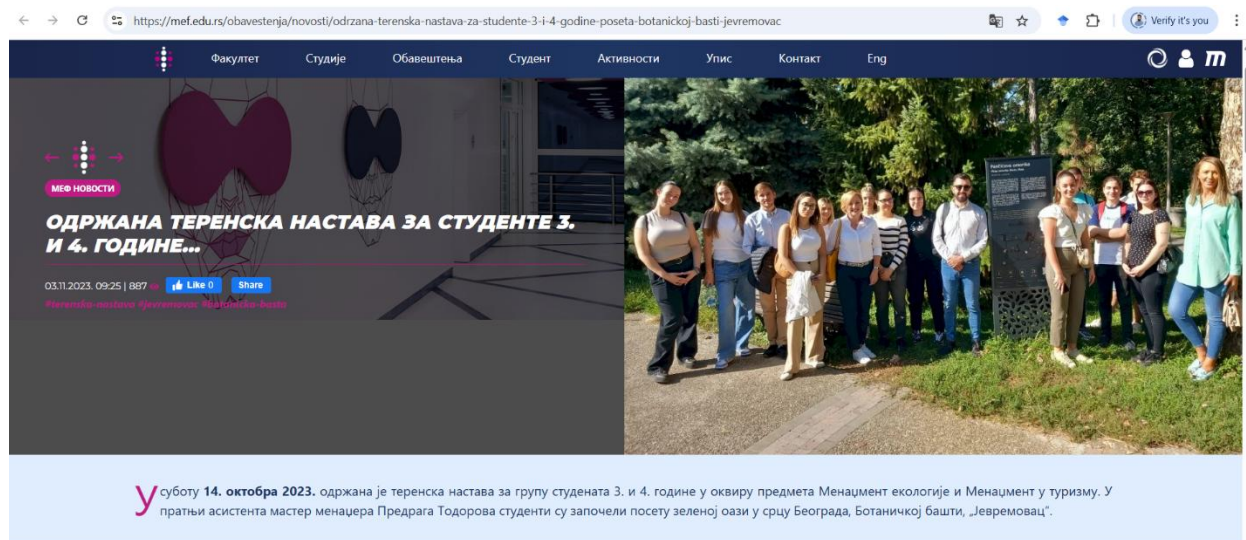
turističkog proizvoda, čime se jača njihova uloga u lancu vrednosti i doprinosi razvoju društvenog kapitala. Ovakav pristup jača otpornost zajednica, smanjuje zavisnost od masovnog turizma i stvara nove oblike održivih ekonomskih aktivnosti (Manić, 2014).

Uloga zajednice u kreiranju edukativno-ekoturističkih programa ključna je za postizanje dugoročne održivosti, jer omogućava ravnomernu raspodelu koristi i podstiče participaciju lokalnog stanovništva (Andari, 2023:100). Kombinovanjem znanja, prakse i odgovornosti, edukativni turizam i ekoturizam postaju osnov za model u kojem je razvoj turizma usklađen s principima Agende 2030 i ciljevima održivog razvoja. Kroz implementaciju obrazovnih programa, zaštitu prirodnih resursa i uključivanje lokalnih aktera, ovi oblici turizma doprinose izgradnji ekološke svesti i odgovornog ponašanja kod posetilaca. Na taj način, turizam prestaje da bude samo ekonomska aktivnost i prerasta u pokretač održive transformacije društva (Todorov, 2025b; Todorov, 2025c:482).

Promocija terenske nastave putem zvaničnog sajta Fakulteta za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije predstavlja važan doprinos unapređenju akademske vidljivosti i afirmaciji iskustvenog učenja kao integralnog dela studijskih programa. Tokom proteklih godina, terenske aktivnosti iz oblasti ekologije i održivog razvoja realizovane su u okviru predmeta *Menadžment ekologije*, *Menadžment u turizmu* i *Ekonomija agrobiznisa*, dok je aktuelna terenska nastava sprovedena u okviru predmeta *Održivi razvoj*. Time se ističe kontinuitet u razvoju stručnih i praktičnih znanja koja povezuju očuvanje životne sredine, održivo korišćenje resursa i odgovorno upravljanje turističkim destinacijama.

Ova tradicija terenskog rada, koja se uspešno održava već tri godine zaredom, doprinosi jačanju interdisciplinarnog pristupa, razvoju ekološke svesti i formiranju kompetencija potrebnih za savremeno upravljanje procesima održivog razvoja. Studenti kroz ovakav oblik nastave razvijaju sposobnost da povežu teorijska znanja sa stvarnim društvenim i ekološkim procesima, prepoznajući sopstvenu ulogu u oblikovanju održivih praksi i odgovornog pristupa turizmu i razvoju zajednice. Objavljivanje sadržaja o terenskoj nastavi u oblastima ekologije i održivog razvoja doprinosi i jačanju saradnje između akademske zajednice i relevantnih institucija, kao što su naučno-istraživačke ustanove, botaničke bašte, zaštićena područja i organizacije koje se bave zaštitom životne sredine. Na taj način fakultet gradi most između obrazovanja i prakse, omogućavajući studentima da u realnom okruženju prepoznaju kompleksnost ekoloških i društvenih izazova. Ovakve aktivnosti podstiču interdisciplinarnost, timski rad i kritičko promišljanje, ali i promovišu vrednosti aktivnog građanstva i profesionalne odgovornosti. Time se terenska nastava potvrđuje ne samo kao pedagoški metod, već i kao instrument za formiranje lidera koji će u budućnosti doprinositi održivoj transformaciji društva i razvoju turizma zasnovanog na znanju i etici.

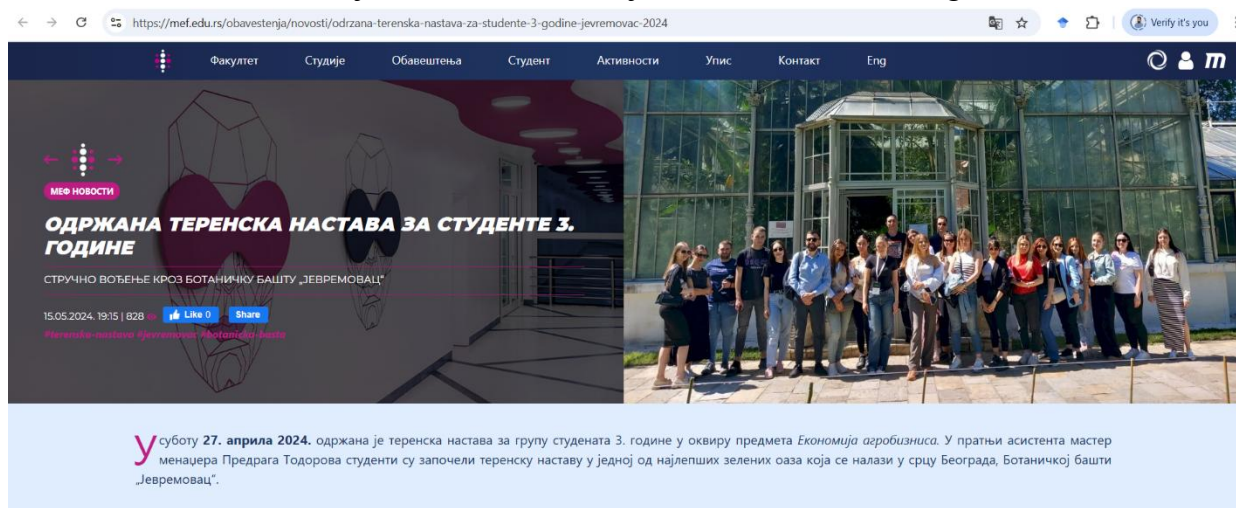
Slika 1. Objava na zvaničnom sajtu MEF fakulteta 2023. godine

Едукативну туру коју је водио стручни водич Драган Декић, дипл. биолог, започела је са спомен-бистом чувеног српског биолога Јосифа Панчића и његовог највећег открића „Панчићеве оморике“. Студенти су имали прилику да сазнају све о историји и значају Баште, као и о свим њеним зеленим становницима.

Izvor: <https://mef.edu.rs/obavestjenja/novosti/odrzana-terenska-nastava-za-studente-3-i-4-godine-poseta-botanickoj-basti-jevremovac>

Slika 2. Objava na zvaničnom sajtu MEF fakulteta 2024. godine

Едукативну туру коју је водила стручни водич Наташа Јовановић, дипл. биолог, започела је са два интересантна примерка, стабло отровне Тисе (*Taxus baccata*) која је у народу још позната под називима и чемика плодна, јеличица, тисовина, жветуљина, тисењ. У природи је врло ретка и најчешће је на тешко доступним и забаченим местима, где је човеков утицај слабији или никакав, као и чувене Гинко билобе (*Ginkgo biloba L*) за коју су студенти показали посебно интересовање. Гинко је листопадно дрво које потиче са азијског континента. Постоји на земљи више од 300 милиона година и представља терцијарни реликт. Има веома необичан лепенас облик листова и веома је отпорна на све услове средине што је чини веома пожељном биљком на зеленим површинама. У Кини и Јапану се

Izvor: <https://mef.edu.rs/obavestjenja/novosti/odrzana-terenska-nastava-za-studente-3-godine-jevremovac-2024>

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Analiza je sprovedena među 50 studenata treće godine Fakulteta za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije u okviru predmeta Održivi razvoj, koji su tokom oktobra 2024. godine učestvovali u terenskoj nastavi organizovanoj u Botaničkoj bašti „Jevremovac“ u Beogradu. Cilj aktivnosti bio je da studentima omogući praktično razumevanje principa održivog razvoja i ekoturizma kroz direktan kontakt sa prirodnim okruženjem. Ovaj vid nastave istovremeno doprinosi razvoju svesti o značaju zaštite životne sredine i povezuje teorijska znanja sa konkretnim primerima iz prakse, čime se obogaćuje proces učenja i podstiče profesionalna odgovornost budućih menadžera u turizmu.

Slika 3. MEF studenti u poseti Botaničkoj bašti „Jevremovac“ školske 24/25 godine

Izvor: Todorov, 2025b:258.

Istraživanje je koncipirano sa ciljem da se ispita doprinos edukativnog turizma i ekoturizma održivoj transformaciji kroz analizu obrazovnih i ekoloških efekata terenske nastave realizovane u prirodnom okruženju. Poseban fokus stavljen je na kvalitet organizacije terenske nastave, ulogu stručnog vodiča u procesu interpretacije i prenosa znanja, razumevanje osnovnih principa održivog razvoja, svest o očuvanju biodiverziteta, kao i na stepen povezanosti teorijskih znanja stečenih tokom studija sa praktičnim iskustvima u realnom okruženju. Na taj način istraživanje je usmereno na sagledavanje ključnih elemenata koji utiču na formiranje ekološke svesti i profesionalnih kompetencija studenata u oblasti održivog turizma. Doprinos ovog rada ogleda se u dodatnoj statističkoj obradi postojećih podataka i ispitivanju povezanosti između navedenih varijabli, čime se omogućava dublje razumevanje međusobnih odnosa obrazovnih i ekoloških aspekata terenske

nastave. Istraživanje je eksplorativnog karaktera i usmereno je na identifikovanje obrazaca i povezanosti između varijabli, bez testiranja uzročno-posledičnih odnosa. Podaci su prikupljeni putem strukturisanog upitnika sa pitanjima formulisanim na petostepenoj Likertovoj skali, koji je omogućio standardizovano i uporedivo vrednovanje stavova ispitanika. Studenti su ocenjivali različite aspekte terenske nastave, uključujući organizaciju aktivnosti, kvalitet stručnog vođenja, edukativnu vrednost posete, kao i percepciju značaja očuvanja biljnih vrsta i prirodnih ekosistema. Ovakva struktura upitnika omogućila je kvantitativno sagledavanje stavova i percepcija studenata u vezi sa obrazovnim ishodima terenske nastave i njenim doprinosom razvoju ekološke odgovornosti.

U ovom radu podaci su analizirani primenom kvantitativnih metoda, uz korišćenje statističkog softverskog paketa SPSS 26.0. Analiza je obuhvatila deskriptivnu statistiku, kojom su prikazane distribucije frekvencija i procenata odgovora, kao i Spearmanovu korelacionu analizu, primenjenu radi ispitivanja povezanosti između kvaliteta organizacije terenske nastave, edukativnih efekata, svesti o biodiverzitetu i uloge stručnog vodiča. Ovakav metodološki pristup omogućio je pouzdan i sistematičan uvid u međusobne odnose ključnih varijabli, kao i u potencijal edukativnog turizma i ekoturizma da doprinesu procesu održive transformacije kroz iskustveno učenje. U skladu sa ciljem istraživanja i primenjenim metodološkim pristupom, u radu su postavljene sledeće hipoteze: H1, da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između kvaliteta organizacije terenske nastave i razumevanja principa održivog razvoja kod studenata, i H2, da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između uloge stručnog vodiča i nivoa svesti studenata o značaju očuvanja biodiverziteta.

5. EMPIRIJSKI REZULTATI I DISKUSIJA

Empirijski deo rada usmeren je na analizu efekata terenske nastave u kontekstu edukativnog turizma i ekoturizma, sa posebnim osvrtom na obrazovne i ekološke aspekte iskustva studenata tokom posete Botaničkoj bašti „Jevremovac“. U ovom poglavlju prikazani su deskriptivni rezultati koji se odnose na strukturu uzorka, percepciju organizacije terenske nastave i razumevanje principa održivog razvoja (Tabele 1–3), preuzeti iz ranije sprovedenog istraživanja, dok je dodatno sprovedena korelaciona analiza primenom Spearmanovog koeficijenta (Tabela 4) radi ispitivanja povezanosti između ključnih varijabli istraživanja. Struktura uzorka (Tabela 1) pokazuje da većinu ispitanika čine studenti treće godine studija uzrasta od 20 do 22 godine, što ukazuje na relativnu homogenost uzorka i omogućava veću uporedivost odgovora. Visoke ocene organizacije terenske nastave ukazuju na izražen stepen zadovoljstva studenata načinom planiranja i realizacije aktivnosti, kao i na značaj kvalitetno strukturirane terenske nastave za unapređenje procesa učenja. Takvi nalazi potvrđuju da dobro organizovane i stručno vođene terenske aktivnosti mogu imati važnu ulogu u jačanju obrazovnih efekata edukativnog turizma, uz smanjen uticaj spoljašnjih varijabli na dobijene rezultate.

Tabela 1. Demografski podaci i organizacija nastave

Pitanje	Odgovori	Procenat (%)
Pol	Ženski	80%
	Muški	20%
Godine starosti	20	20%
	21	62.5%
	22	12.5%
	23	2.5%
	24	2.5%
	25 i više	0%
Organizacija nastave	Ocena 5	80%
	Ocena 4	20%
	Ocena 3	0%
	Ocena 2	0%
	Ocena 1	0%

Izvor: Todorov, 2025b:259.

Rezultati iz Tabele 2 pokazuju da 82,5% ispitanika (ocene 4 i 5) smatra da je terenska nastava značajno doprinela razumevanju koncepta održivog razvoja. Studenti koji su iskazali viši nivo razumevanja principa održivosti istovremeno su prepoznali veću primenljivost stečenih znanja u profesionalnom kontekstu, što ukazuje na povezanost između teorijskih znanja, praktičnih veština i buduće karijerne orijentacije. Ovakvi rezultati ukazuju na potencijalne dugoročnije obrazovne efekte edukativnih aktivnosti u prirodnom okruženju, dok podatak da je 70% studenata istaklo korisnost stečenog iskustva dodatno osvetljava karijernu dimenziju edukativnog turizma (Todorov, 2025b:260).

Tabela 2. Uticaj na razumevanje održivog razvoja i praktično znanje

Pitanje	Odgovori	Procenat (%)
Razumevanje održivog razvoja	Ocena 5	60%
	Ocena 4	22.5%
	Ocena 3	17.5%
	Ocena 2	0%
	Ocena 1	0%
Praktično znanje za buduću karijeru	Da	70%
	Ne	30%

Izvor: Todorov, 2025b:260.

Rezultati ukazuju na veoma visok nivo ekološke svesti među studentima, pri čemu je više od 90% ispitanika dalo ocene 4 i 5 za pitanja koja se odnose na očuvanje biljnih vrsta i ekosistema. Ovi nalazi ukazuju da neposredan kontakt sa prirodnim okruženjem, uz stručno interpretirane informacije, može imati značajnu ulogu u oblikovanju stavova o zaštiti životne sredine. Takođe, 90% ispitanika navodi da je poseta omogućila jasnije povezivanje teorijskih koncepata iz predmeta „Održivi razvoj“ sa praktičnim primerima u realnom okruženju, što sugerise postojanje izražene veze između akademskog znanja i iskustvenog učenja. Ovakav pristup ukazuje na potencijal edukativnog turizma kao metodološkog okvira za prenos znanja o održivosti i razvoj ekološke svesti. Uloga stručnog vodiča ocenjena je veoma visoko (80% ocena 5), što ukazuje na značaj interakcije između vodiča i učesnika u procesu edukativne interpretacije u okviru ekoturističkih aktivnosti. Posebno je značajno što je za sve ispitanike ovo bilo prvo stručno vođenje kroz Botaničku baštu „Jevremovac“, što ukazuje na potencijal ovakvih aktivnosti da se sistematičnije uključe u nastavnu praksu i doprinesu jačanju svesti o principima održivog razvoja.

Tabela 3. Svest o očuvanju biodevireziteta, povezivanje teorije i prakse, uloga predavača

Pitanje	Odgovori	Procenat (%)
Svest o očuvanju biljnih vrsta i ekosistema	Ocena 5	72.5%
	Ocena 4	17.5%
	Ocena 3	10%
	Ocena 2	0%
	Ocena 1	0%
Povezivanje teorije i prakse	Da	90%
	Ne	10%
Uloga predavača stručnog vodiča	Ocena 5	80%
	Ocena 4	10%
	Ocena 3	7.5%
	Ocena 2	2.5%
	Ocena 1	0%
Prvo stručno vođenje kroz botaničku baštu Jevremovac	Da	100%
	Ne	0%

Izvor: Todorov, 2025b:260.

Tabela 4. Spearmanova korelaciona analiza varijabli istraživanja

Varijable	1.Organizacija nastave	2.Razumevanje održivog razvoja	3.Svest o biodiverzitetu	4.Uloga stručnog vodiča	5.Povezanost teorije i prakse
1. Organizacija nastave	—	0.642*	0.531*	0.478*	0.594*
2. Razumevanje održivog razvoja		—	0.561*	0.446*	0.607*
3. Svest o biodiverzitetu			—	0.659*	0.534*
4. Uloga stručnog vodiča				—	0.488*
5. Povezanost teorije i prakse					—

Napomena: * $p < 0.05$; $p < 0.01$.

Izvor: Sopstvena izrada autora

Rezultati Spearmanove korelacione analize (Tabela 4) ukazuju na umereno jaku pozitivnu povezanost između analiziranih varijabli, što govori u prilog konzistentnosti odgovora i međusobnoj povezanosti obrazovnih i ekoloških aspekata terenske nastave. Najviši stepen povezanosti utvrđen je između svesti o biodiverzitetu i uloge stručnog vodiča ($\rho = 0.659$), što ukazuje na značaj kvaliteta interpretacije i stručnog vođenja u procesu formiranja ekoloških stavova studenata. Visoke korelacije zabeležene su i između organizacije nastave i razumevanja održivog razvoja ($\rho = 0.642$), kao i između povezanosti teorije i prakse ($\rho = 0.607$), što sugeriše da dobro strukturisana i metodički osmišljena terenska nastava ima važnu ulogu u produbljivanju znanja i razvoju kompetencija u oblasti održivog razvoja.

Takođe, pozitivne korelacije između razumevanja održivog razvoja i svesti o biodiverzitetu ($\rho = 0.561$), kao i između organizacije nastave i svesti o biodiverzitetu ($\rho = 0.531$), ukazuju na sinergijsko delovanje obrazovnih i ekoloških komponenti nastavnog procesa. Ovi rezultati ukazuju da edukativni turizam, kroz kombinaciju teorijskog učenja i neposrednog iskustva u prirodi, može da posluži kao potencijalni model održive transformacije u visokoškolskom obrazovanju. Dobijeni rezultati ukazuju da edukativni turizam i ekoturizam imaju izražen potencijal u podsticanju održive transformacije kroz obrazovanje, praktično iskustvo i razvoj ekološke svesti kod mladih. Analiza sugeriše da kvalitetna organizacija terenske nastave, stručno vođenje i mogućnost neposrednog

učenja u prirodnom okruženju mogu doprineti višem stepenu razumevanja i prihvatanja principa održivog razvoja. Ovakvi oblici iskustvenog učenja omogućavaju studentima da teorijska znanja sagledaju kroz praktične primere, što dodatno može doprineti jačanju njihove motivacije i profesionalne odgovornosti prema očuvanju životne sredine. Sprovedeno istraživanje ukazuje da edukativni turizam i ekoturizam prevazilaze ulogu dopunskih nastavnih aktivnosti i mogu se posmatrati kao metodološki okvir kroz koji se ostvaruje integracija obrazovanja, društvene odgovornosti i principa održivog razvoja. Ovi modeli učenja doprinose unapređenju nastavnog procesa i razvoju kompetencija budućih stručnjaka u oblasti turizma, stvarajući osnovu za dalje promišljanje i razvoj održivih turističkih proizvoda i praksi u savremenom društvenom kontekstu.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja potvrđuju da edukativni turizam i ekoturizam imaju značajan potencijal da deluju kao instrumenti održive transformacije kroz integraciju obrazovanja, praktičnog iskustva i razvoja ekološke svesti. Analiza je pokazala da terenska nastava doprinosi boljem razumevanju principa održivog razvoja, jačanju svesti o biodiverzitetu i povezivanju teorijskih znanja sa praktičnim iskustvom, pri čemu se posebno ističe uloga kvalitetne organizacije aktivnosti i stručnog vođenja. Utvrđene pozitivne korelacije između ključnih varijabli potvrđuju značaj metodički osmišljenih edukativno-ekoturističkih programa u visokoškolskom obrazovanju. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da su postavljene hipoteze istraživanja potvrđene. Hipoteza H1 potvrđena je, budući da je utvrđena statistički značajna pozitivna povezanost između kvaliteta organizacije terenske nastave i razumevanja principa održivog razvoja kod studenata, dok je hipoteza H2 potvrđena na osnovu utvrđene izražene pozitivne povezanosti između uloge stručnog vodiča i nivoa svesti studenata o značaju očuvanja biodiverziteta.

Ograničenja istraživanja odnose se pre svega na veličinu i homogenost uzorka, kao i na primenu isključivo kvantitativnih metoda analize, što ograničava širu generalizaciju rezultata. Buduća istraživanja mogla bi obuhvatiti veći i raznovrsniji uzorak, kao i primenu kombinovanih metodoloških pristupa, uključujući kvalitativne analize i longitudinalna istraživanja, radi dubljeg sagledavanja dugoročnih obrazovnih i ekoloških efekata edukativnog turizma i ekoturizma. U tom kontekstu, ovi oblici turizma mogu se posmatrati kao relevantni modeli razvoja u skladu sa savremenim konceptima održivosti i ciljevima Agende 2030 (Pilelienè et al., 2024).

LITERATURA

1. Andari, R. (2023). Educational tourism and community-based ecotourism: Diversification for tourist education. *Journal of Tourism Education*, 3(2), 97–108. <https://doi.org/10.17509/jote.v3i2.66099>
2. Castillo-Salazar, I. P., Sanagustín-Fons, V., & Pardo, I. L. (2025). *Ecotourism as a catalyst for sustainable development: Conservation governance in mountain regions. Societies*, 15(7), 196. <https://doi.org/10.3390/soc15070196>

3. Emiroglu, E. (2024). *Sustainable tourism and ecotourism: A conceptual framework and literature review*. (Preprint).
4. Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije. Dostupno na: <https://mef.edu.rs/obavestjenja/novosti/odrzana-terenska-nastava-za-studente-3-i-4-godine-poseta-botanickoj-basti-jevremovac> (Pristupljeno: 20.10.2025.)
5. Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije. Dostupno na: <https://mef.edu.rs/obavestjenja/novosti/odrzana-terenska-nastava-za-studente-3-godine-jevremovac-2024> (Pristupljeno: 20.10.2025.)
6. Global Sustainable Tourism Council. (2019). *GSTC Destination Criteria v2.0*. Retrieved from <https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/GSTC-Destination-Criteria-v2.0.pdf> (Pristupljeno: 21.10.2025.)
7. Global Sustainable Tourism Council. (2024). *What is Sustainable Tourism?* Retrieved from Dostupno na: <https://www.gstc.org/ecotourism/> (Pristupljeno: 21.10.2025.)
8. Manić, E. (2014). *Održivi ruralni turizam kao faktor razvoja ruralnih područja: primjer Srbije*. *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*. 1(1), 23–34.
9. Meng, L., Yan, F., Fang, Q., & Si, W. (2024). *Research on the Educational Tourism Development of Intangible Cultural Heritage: Suitability, Spatial Pattern, and Obstacle Factor*. *Sustainability*, 16(11), 4647. <https://doi.org/10.3390/su16114647>
10. Mondino, E., & Beery, T. (2018). Ecotourism as a learning tool for sustainable development. The case of Monviso Transboundary Biosphere Reserve, Italy. *Journal of Ecotourism*, 18(2), 107–121. <https://doi.org/10.1080/14724049.2018.1462371>
11. Pakarinen, N. (2015). *Transition practices: Education for sustainable development in ecotourism* (Master's thesis). Uppsala University, Department of Earth Sciences, Sweden.
12. Pan, S.-L., Wu, L., & Morrison, A. M. (2023). A review of studies on tourism and climate change from 2007 to 2021. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 36(5), 1512–1533. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-11-2022-1397>
13. Pilelienė, L., Grigaliūnaitė, V., & Bogoyavlenska, Y. (2024). A Bibliometric Review of Innovations in Sustainable Tourism Research: Current Trends and Future Research Agenda. *Sustainability*, 16(16), 7124. <https://doi.org/10.3390/su16167124>
14. Šimková, E., Kořínková, B. & Obršálová, K. (2023). Environmental Education of Tourists for Sustainable Tourism Development. *Czech Journal of Tourism*, 12(1-2), 2023. 1-19. <https://doi.org/10.2478/cjot-2023-0001>
15. Stojanović, V. (2023). *Turizam i održivi razvoj*. Novi Sad: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet.
16. The International Ecotourism Society (TIES). (2015). *What is ecotourism?* Retrieved from Dostupno na: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> (Pristupljeno: 21.10.2025.)
17. Todorov, P. (2024). Sustainable development of urban tourism in Kragujevac. *Ekonomika*, 70(3), 43–59. <https://doi.org/10.5937/ekonomika2403043T>
18. Todorov, P. (2025a). Upravljanje kvalitetom ekoturističkog proizvoda. *Turističko poslovanje*, 35, 105–114. <https://doi.org/10.5937/turpos0-58007>

19. Todorov, P. (2025b). Development of sustainable tourism products through ecotourism guiding and education: A case study of the “Jevremovac” Botanical Garden. In *Proceedings of the 2nd International Conference CASB25: Creative Industries in Tourism and Hospitality – Challenges and Perspectives* (pp. 255–265). Academy of Applied Studies Belgrade Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Faculty of Sciences, University of Novi Sad. <https://doi.org/10.46793/CASB25.255T>
20. Todorov, P. (2025c). *Menadžment održivog razvoja turističkih proizvoda u uslovima klimatskih promena*. U Zborniku radova XI međunarodne naučne konferencije „Mediji i ekonomija“ (str. 477–485). Visoka škola „Banja Luka College“, Banjaluka. <https://doi.org/10.7251/BLCZR0125477T>
21. Todorov, P., & Radosavac, A. (2025). *Turistički proizvod i njegova transformacija u skladu sa ciljevima održivog razvoja*. U Zborniku radova X međunarodne naučno-stručne studentske konferencije SKEI 2025 (str. 151–158). Visoka škola modernog biznisa, Beograd.
22. Todorov, P., Mihailović, B., Brzaković, P. (2023). Ekološki aspekti održivog razvoja turizma. *Turističko poslovanje*, 31, 71-82. <https://doi.org/10.5937/turpos0-43367>
23. Tomasi, S., Paviotti, G., & Cavicchi, A. (2020). Educational tourism and local development: The role of universities. *Sustainability*, 12(17), 6766. <https://doi.org/10.3390/su12176766>
24. Vaia. (2023). Educational tourism: Definition & benefits. Retrieved from <https://www.vaia.com/en-us/explanations/hospitality-and-tourism/tourism-and-travel/educational-tourism/>
25. Voleva-Petrova, I. (2020). *Origin and characteristics of educational tourism*. *Economics and Management*, 17(2), 185-192.
26. Wang, J., Dai, J., Gao, W., Yao, X., Dewancker, B. J., Gao, J., Wang, Y., & Zeng, J. (2024). Achieving Sustainable Tourism: Analysis of the Impact of Environmental Education on Tourists’ Responsible Behavior. *Sustainability*, 16(2), 552. <https://doi.org/10.3390/su16020552>